

II wojna światowa jako przyczyna zmian w podziale administracyjnym Kościoła katolickiego. Przykład diecezji Görlitz

Wprowadzenie

Wojna to w perspektywie politologicznej ogromna zmiana polityczna, rezonująca nie tylko na sam system polityczny, ale również na inne sfery życia społecznego, politycznego, ekonomicznego i nie tylko. Wojna jest również sytuacją o szczególnym znaczeniu dla kościołów i związków wyznaniowych, nie tylko w aspekcie moralnym, choć przecież wszystkie wielkie religie, poza Islamem² odrzucają wojnę inną, niż bardzo uzasadniona okolicznościami wojna obronna³. Wojna ma również szczególne znaczenie dla administrowania w religiach centralistycznych, a więc zwłaszcza w katolicyzmie, na którego czele stoi papież, zarówno w czasie samego konfliktu, jak również już po nim, gdy należy odbudować lub choćby tylko odświeżyć struktury, co każdorazowo wymagać musi akceptacji głowy Kościoła, która patrząc z perspektywy Rzymu znajduje się na zewnątrz. Nie ulega wątpliwości, że najlepszym przykładem zmian w podziale administracyjnym Kościoła katolickiego spowodowanych właśnie konfliktem zbrojnym na światową skalę, jakim niewątpliwie była II wojna światowa, będzie przykład Kościoła w Polsce, w której doszło do zmiany zarówno wschodniej, jak i zachodniej granicy państwa⁴. Sytuacja ta spowodowała olbrzymie problemy dla funkcjonowania Ko-

¹ Mgr, Doktorant Kolegium Nauk o Polityce i Administracji, Uniwersytet Wrocławski; dawid.pieniezny@uwr.edu.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3528-1351>.

² *Encyklopedia internetowa PWN*, hasło „Dżihad”, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3896207>.

³ W.J. Ziółkowski, *Wojna sprawiedliwa u św. Tomasza z Akwinu*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2011, 1.

⁴ A. Albert, *Najnowsza historia Polski*, tom 1: 1914–1993, Warszawa 1995, s. 616–635.

ścioła w kraju, ale również dla Stolicy Apostolskiej. Dotyczyły one nie tylko nazewnictwa terenów podzielonych granicą państw, ale również ich rangi, nazewnictwa duchownego stojącego na czele tych nowych bytów, a także i jego rangi, i obecności lub nie w konferencji episkopatu kraju na którego terenie się znajduje, czy chociażby zagospodarowania duchowieństwa, zmuszonego do opuszczenia terenów przekazanych Polsce i emigracji do Niemieckiej Republiki Demokratycznej oraz Republiki Federalnej Niemiec.

Te wszystkie fakty powodują konieczność wskazania zależności między gwałtowną, destrukcyjną dla układu sił oraz kształtu mapy politycznej w Europie, ale również na świecie, zmianą polityczną, jaką niewątpliwie była II wojna światowa, a głębokimi zmianami organizacyjnymi o administracyjnymi kościołów oraz związków wyznaniowych. Celem tego artykułu będzie więc wskazanie tej zależności na przykładzie diecezji Görlitz, która jest najmniejszą diecezją Kościoła katolickiego w Niemczech, utworzoną oficjalnie jako samodzielny ordynariat dopiero przez papieża Jana Pawła II w 1994 roku⁵, z części Archidiecezji Wrocławskiej pozostałej w granicach Niemieckiej Republiki Demokratycznej, poprzez ustalenia granic dokonane przez aliantów po II wojnie światowej, jeszcze w czasie konferencji jałtańskiej i później – poczdamskiej⁶. Granice te zostały uznane oficjalnie przez Niemiecką Republikę Demokratyczną i Polską Rzeczpospolitą Ludową dopiero w 1950 roku⁷, natomiast przez Republikę Federalną Niemiec aż 20 lat później – w 1970 roku, choć ostatecznie traktat między Polską i RFN wszedł w życie dopiero w 1992 roku⁸. Sytuacja ta była o tyle szczególna, że powodowała duże trudności interpretacyjne również dla Stolicy Apostolskiej, która wraz z kolejnymi krokami mającymi na celu uznanie granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej, podejmowała ostrożne decyzje personalne i administracyjne.

⁵ Jan Paweł II, Bulla „*Solet Usque Ecclesia*”, Watykan 1994.

⁶ A. Albert, op. cit., s. 616–635.

⁷ Ibidem.

⁸ *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o potwierdzeniu istniejącej między nimi granicy*, podpisany w Warszawie dnia 14 listopada 1990 r., Dz.U. z 1992 r. nr 14, poz. 54.

Podział administracyjny Kościoła katolickiego w Polsce i Niemczech przed II wojną światową

Choć historycznie dość często dochodziło do zmian organizacji Kościoła katolickiego w Polsce i Niemczech, to stan administracji kościelnej w roku 1939 był stabilny i pokrywał się w całości z granicami obu państw. Nie było przypadku, by jakakolwiek archidiecezja lub diecezja Kościoła katolickiego, choćby w części, znajdowała się na terytorium innego kraju. Mało tego, przed wybuchem II wojny światowej podział administracyjny Kościoła w obu krajach wydawał się być bardzo rozsądny i dokładnie zaplanowany.

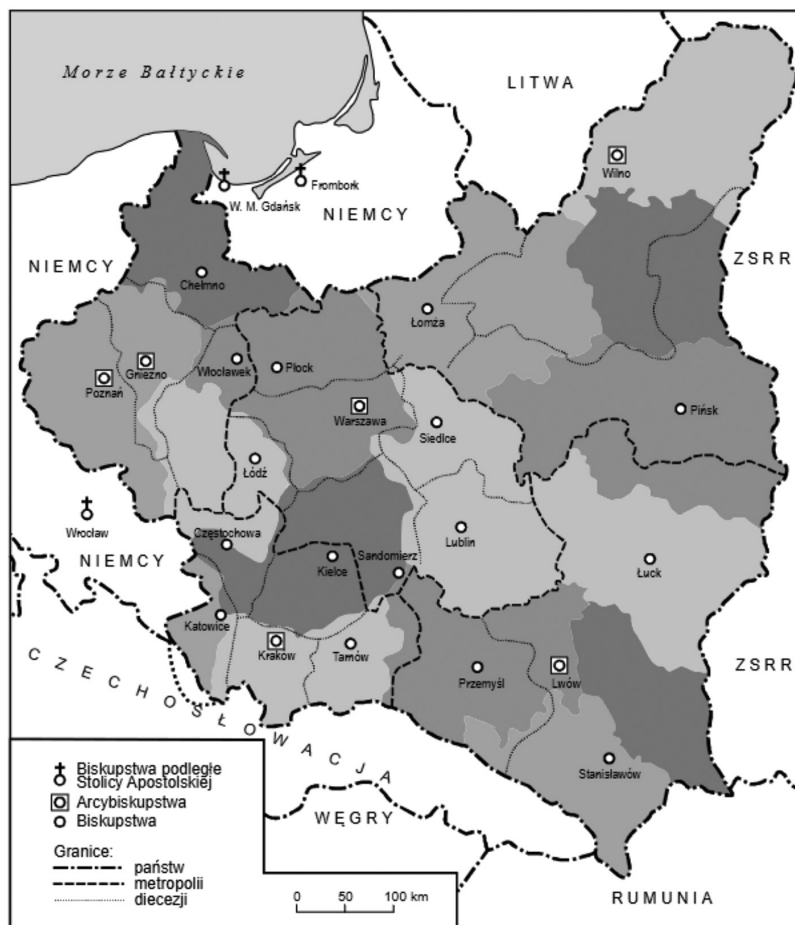
Historia chrześcijaństwa w Polsce sięga 966 roku, kiedy to Mieszko I przyjął Chrzest z rąk Czechów. Choć późniejsza historia Kościoła w Polsce bywa trudna zarówno dla tej organizacji religijnej, jak i dla państwa, to nie sposób nie zauważyć silnych fundamentów katolicyzmu w kraju, który nie poddał się naporowi reformacji, w przeciwieństwie do Niemiec⁹. Dodatkowo, przez całe wieki Kościół potrafił znaleźć dla siebie optymalne miejsce w społeczeństwie i państwie, dbając o wysoki odsetek wiernych w polskich kościołach. Organizacja struktur Kościoła zależna była od historii państwa i całej Europy. Od przyjęcia Chrztu i pokonania pierwszych kryzysów nowej wiary wśród Polaków, aż do 1772 roku struktury Kościoła rozrastały się w dość szybkim – jak na realia tej instytucji – tempie. Pierwsza duża reforma miała miejsce w przeddzień I rozbioru Polski, kiedy to zredukowano liczbę diecezji do 17, jednak z zachowaniem logicznego podziału administracyjnego¹⁰. Lata zaborów oraz wymazanie Polski z mapy świata na 123 lata przyniosły szereg zmian, które wynikały ze specyfiki sytuacji. Ta zmieniła się w 1918 roku, gdy Polska odzyskała niepodległość. Do czasu wejścia w życie Konkordatu w 1925 roku, istniały w Polsce trzy archidiecezje, 12 diecezji oraz tereny wcześniej należące do trzech diecezji, których stolice od zakończe-

⁹ J. Bukowski, *Dzieje reformacji w Polsce od wejścia jej do Polski aż do jej upadku*, Tom 1: *Początki i terytorjalne rozprzestrzenienie się reformacji*, 1883, s. 490; J. Małek, *Rozwój reformacji na Pomorzu*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 2007, vol. I, s. 69.

¹⁰ E. Klima, *Struktury Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-oeconomica” 2011, nr 11, s. 49–52.

nia I wojny światowej znajdowały się poza granicami Polski¹¹. W 1925 roku, po zawarciu Konkordatu między Stolicą Apostolską a Polską oraz wydaniu przez papieża Piusa XI bulli „*Vixdum Poloniae Unitas*” ustalono podział administracyjny, który nie zmienił się aż do zakończenia II wojny światowej. W Polsce istniało wówczas pięć metropolii oraz 21 diecezji¹². W dniu wybuchu II wojny światowej prezentowało się to następująco:

Mapa 1. Podział administracyjny Kościoła katolickiego w Polsce w 1939 roku



Źródło: E. Klima, op. cit, s. 53.

¹¹ Ibidem.

¹² Pius XI, Bulla „*Vixdum Poloniae Unitas*”, Watykan 1925.

Historia Kościoła katolickiego w Niemczech rozpoczęła się wcześniej, bowiem pierwsze ludy germańskie chrystianizowano już w czasach Cesarstwa Rzymskiego i choć w większości wróciły one później do rytuałów pogańskich¹³, to chrześcijaństwo na tych ziemiach szybko zdołało się odrodzić i już w 800 roku Karol Wielki został koronowany przez papieża, w ówczesnej Bazylice świętego Piotra w Rzymie, czym jednoznacznie uznał zwierzchnictwo Głowy Kościoła. Wydarzenia dużo istotniejsze dla rozumienia sytuacji Kościoła w Niemczech rozgrywały się w XVI wieku. Mowa oczywiście o sformułowanych przez Marcina Lutra w 1517 roku 95 тезach, które dały początek rozłamowi chrześcijaństwa. To właśnie wtedy duża część mieszkańców dzisiejszych terenów Niemiec przystąpiła do herezji i zmieniła swoje wyznanie¹⁴. Proces sekularyzacji przyspieszył jeszcze w XIX wieku, za sprawą polityki „Kulturkampf”, za pomocą której Otto von Bismarck, upatrujący wroga w procesie zjednoczenia Niemiec właśnie w Kościele, postanowił spróbować sekularyzować społeczeństwo za pomocą ustawodawstwa. Zerwano wówczas stosunki dyplomatyczne z Watykanem oraz osądzono i uwięziono czterech biskupów i 185 księży sprzeciwiających się antykościelnej polityce¹⁵. Po dojściu do władzy NSDAP, w 1933 roku podpisano konkordat między Rzeszą Niemiecką a Stolicą Apostolską, zapewniający swobodę wyznania w Niemczech. Relacje władz nazistowskich z Kościołem stawały się z czasem coraz gorsze, mimo że od początku były bardzo złe, bowiem Kościół jednoznacznie występował przeciw doktrynie nazistowskiej, a ówczesni przywódcy państwa spoglądali na Kościół z dużą niechęcią. Niedługo później katolicka prasa, szkoły i organizacje młodzieżowe zostały zamknięte, majątek skonfiskowany, a około jedna trzecia duchowieństwa spotkała się z represjami ze strony władz¹⁶. Nie zmieniło to jednak sytuacji organizacyjnej Kościoła w Niemczech. Przed wybuchem II wojny światowej obowiązujący podział administracyjny Kościoła katolickiego w Niemczech wyglądał następująco:

¹³ C.M. Cusack, *Conversion among the Germanic Peoples*, Cassell 1998.

¹⁴ V. Green, *Reformacja*, Warszawa 2000.

¹⁵ C. Clark, *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia 1600–1947*, Harvard 2006, s. 568–576.

¹⁶ H. Smolinsky, *Nationalsozialismus: Romischkatholische Kirche*, „Lexikon für Theologie und Kirche” 1998, nr 7(3).

Mapa 2. Podział administracyjny Kościoła katolickiego w Niemczech w 1939 roku



Źródło: E. Gatz, *Atlas zur Kirche in Geschichte und Gegenwart. Heiliges Römisches Reich – Deutschsprachige Länder*, Regensburg 2009, s. 280–281.

Jak wynika z przedstawionej wyżej analizy, organizację Kościoła katolickiego w obu prezentowanych krajach przed 1939 roku łączą dwie zależności. Po pierwsze, dość częste zmiany, będące próbą dostosowania organizacji Kościoła do odsetka wiernych oraz znaczenia miast w których znajdują się nowe lub podnoszone do wyższej rangi archidiecezje i diecezje na przestrzeni wieków, a po drugie, swoista stabilność i zaplanowana konsekwencja tworzenia organizacji Kościoła katolickiego w obu krajach przed wybuchem II wojny światowej.

II wojna światowa jako przyczyna zmian podziału administracyjnego Kościoła katolickiego w Polsce i Niemczech

Agresja hitlerowskich Niemiec na Polskę we wrześniu 1939 roku stała się początkiem II wojny światowej. Konflikt ten, choć oczywiście bardzo dotkliwy dla wielu narodów, stał się również areną walki dwóch wielkich totalitaryzmów – nazistowskiego w Niemczech i komunistycznego w Związku Radzieckim, z Kościołem katolickim w całej Europie.

Pewnym jest, że Hitler i Stalin – dwaj główni, negatywni bohaterowie historii i wydarzeń z lat 1939–1945, choć czynili wiele dla zniszczenia Kościoła katolickiego oraz duchowieństwa, to nie kierowali się w swoich działaniach próbą spowodowania głębokich zmian administracyjnych tej instytucji. Mało tego, również alianci decydując o nowym podziale świata, nie skupiali się na tego typu przyszłych „kłopotach” Stolicy Apostolskiej tworząc nowe granice państw. Zmiany te są ewidentnym, niezamierzonym i przypadkowym skutkiem wojennej pożogi, a później próby jej ugaszenia tak, by była satysfakcjonująca dla całej społeczności międzynarodowej. Niewątpliwie jednak największy konflikt zbrojny XX wieku miał jednoznaczny i negatywny wpływ na stan Kościoła katolickiego w Europie, zarówno w czasie jego trwania, jak i tuż po jego zakończeniu. Świadczą o tym następujące fakty:

1. Oba wielkie totalitaryzmy, zarówno niemiecki, jak i sowiecki, niosły na sztandarach hasła walki z Bogiem i Kościołem. W czasie II wojny światowej ogrom majątku kościelnego został zrabowany, a wiele obiektów Kościołowi odebrano. Represje nie oszczędziły również duchownych, którzy bez wątpienia stanowili wówczas elitę narodu. Byli oni prześladowani, a często również trafiali do obozów koncentracyjnych czy łagrów oraz byli metodycznie pozbawiani życia. Szacunki historyczne mówią, że aż 20% przedwojennego stanu polskiego duchowieństwa straciło życie w czasie sześciu lat wojny. Tysiące księży, zakonników czy zakonnice zostało zamordowanych. Tylko w niemieckim nazistowskim obozie koncentracyjnym w Dachau więziono niemal 2800 duchownych katolickich, z których większość straciła życie¹⁷. Symbolem bestialstwa najeźdźców jest

¹⁷ P. Berben, *Dachau: The Official History 1933–1945*, Londyn 1975, s. 276–277.

fakt, że papież Jan Paweł II tylko w czasie jednej ceremonii, w 1999 roku, beatyfikował aż 108 polskich męczenników z nienawiści do wiary z czasów II wojny światowej¹⁸.

2. Bolesnym ciosem dla Kościoła katolickiego w Europie, zwłaszcza wschodniej, było zwiększenie sowieckiej strefy wpływów i oddanie części krajów pod kuratelę Stalina. Spowodowało to prześladowania Kościoła, które trwały aż do końca lat 80. XX wieku. Posługując się przykładem polskim wystarczy wspomnieć o aresztowaniu i internowaniu na trzy lata Prymasa, kardynała Stefana Wyszyńskiego¹⁹, czy choćby o aresztowaniu i torturowaniu oraz osadzeniu w więzieniu jego osobistego sekretarza, biskupa Antoniego Baraniaka, celem przeprowadzenia sfigowanego procesu politycznego przeciwko Prymasowi Polski²⁰. Oczywiście przykładów tych prześladowań, podobnie jak prześladowań czynionych w czasie II wojny światowej jest bardzo wiele i są one znakomicie i szeroko opisane w literaturze²¹.
3. Niezwykle istotna i trudna dla Kościoła, a zwłaszcza dla Stolicy Apostolskiej, stała się konieczność odpowiedzi na zmianę granic dokonaną w Europie. W tematyce niniejszego artykułu są to na pewno zmiany wschodniej oraz zachodniej granicy Polski oraz podział Niemiec na dwa kraje, znajdujące się po dwóch stronach „żelaznej kurtyny”. Problemy z terenami różnych diecezji, które po zmianie granic pozostały w graniach innego kraju, niż ich diecezja, generowały problemy prawne i administracyjne, których świetnym przykładem są opisywane w tym artykule tereny należące dziś do diecezji Görlitz. Dość powiedzieć, że Stolica Apostolska potrzebowała niemal 50 lat, by uporać się z tym problemem, nie dając przestrzeżenia do konfliktów politycznych swoimi decyzjami.

¹⁸ H. Misztal, *Sprawa beatyfikacji męczenników polskich okresu II wojny światowej*, „L'Osservatore Romano” 1997, nr 11(197), s. 58–61.

¹⁹ M. Kindziuk, *Kardynał Stefan Wyszyński. Prymas Polski*, Kraków 2019.

²⁰ M. Jędraszewski, *Teczki na Baraniaka*. Tom I. Świadek, Poznań 2009, s. 49–68.

²¹ Patrz na przykład: T. Gocel, *Czesław Kaczmarek. Biskup niezłomny*, Kielce 2018; M. Kindziuk, *Popiełuszko. Biografia*, Kraków 2018; B. Noszczak, *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego (1953–1956)*, Warszawa 2008; T. Terlikowski, *Maksymilian M. Kolbe. Biografia świętego męczennika*, Kraków 2017; M. Wyrwich, *Kapelani „Solidarności” 1980–1989*, Warszawa 2005.

4. Z poprzednio zasygnalizowanym problemem łączy się jeszcze jeden. Długotrwały brak uznania granicy polsko-niemieckiej na Odrze i Nysie Łużyckiej, nie tyle przez środowisko międzynarodowe, ale przez same zainteresowane kraje, generował konieczność tworzenia nowych, nieznanych wcześniej, bądź sporadycznie wykorzystywanych w historii Kościoła tworów, jak delegatura, czy rezydencja jakiejś diecezji w granicach innego kraju, niż jej siedziba. Sytuacja ta generowała ogromne zamieszanie i trudności organizacyjne. Dla przykładu, Görlitz aż do 1959 roku uznawano za urząd, a w niektórych dokumentach nawet za rezydencję znajdującą się na terytorium NRD, będącą częścią diecezji wrocławskiej. Mało tego, ksiądz, a później biskup Ferdinand Piontek, który zarządzał tymi terenami, aż do swojej śmierci był wikariuszem kapitulnym Archidiecezji Wrocławskiej, która znajdowała się w innym kraju, niż miejsce jego ówczesnej działalności.
5. Pożoga wojenna i zmiana granic postawiła Kościół przed jeszcze jedną, bardzo niekomfortową sytuacją. Otóż na przykładzie Archidiecezji Wrocławskiej doskonale widać, że zmiana granic, na mocy której znalazła się ona w Polsce, będąc wcześniej przez wiele lat częścią Niemiec, spowodowała problem personalny. Oto po zakończeniu wojny i wcieleniu Wrocławia do Polski, metropolitą polskiej już diecezji został niemiecki kardynał. Śmierć kardynała Adolfa Bertrama w lipcu 1945 roku zdawała się być na rękę wszystkim decydom Kościoła w Polsce i Watykanie. Choć ostatecznie sprawa ta została skutecznie i delikatnie rozwiązana, to istniał ogromny potencjał do generowania konfliktu nie tylko na linii wierni – biskup, ale również na linii państwo–Stolica Apostolska.

Niewątpliwie najgłębszą zmianą była jednak konieczność dostosowania nowego podziału administracyjnego Kościoła katolickiego w wielu miejscach do obowiązującego podziału geopolitycznego, przy zachowaniu jednocześnie ostrożności, szacunku i uznaniu praw i uczuć mieszkańców terenów przygranicznych. Sytuacja ta była ogromnym wyzwaniem dla Stolicy Apostolskiej. Dość powiedzieć, że rozwiązanie niektórych sytuacji szczególnych zajęło władzom Kościelnym niemal 50 lat. Datą, którą uznaję za symboliczny koniec problemów z określeniem podziału administracyjnego Kościoła katolickiego w tej części Europy jest rok

1994, kiedy to Jan Paweł II wydając bullę „*Solet Usque Ecclesiae*” eryguje oficjalnie diecezję w Görlitz²² jako pełnoprawną jednostkę podziału administracyjnego Kościoła katolickiego w Niemczech, kończąc niemal pięćdziesięcioletni okres stosowania wobec niej różnych specyficznych i wyjątkowych dla tego tworu nazw.

Przypadek diecezji Görlitz

Przypadek bytu organizacyjnego, który od 1994 roku nazwać możemy diecezją Görlitz, a więc części Archidiecezji Wrocławskiej (czy raczej Archidiecezji Breslau), która po ustaleniu nowej granicy Niemiec z Polską pozostała wewnątrz pierwszego z krajów, podczas gdy cała reszta, z siedzibą arcybiskupa – Wrocławiem na czele znalazła się w granicach Polski, nie jest jednak odosobniony przynajmniej z dwóch powodów.

Po pierwsze, podobna sytuacja miała miejsce do 1972 roku również w innych miejscach Niemiec, których kompetencje i nazewnictwo było trudne do określenia poprzez zmiany spowodowane II wojną światową. Było tak w przypadkach diecezji podzielonych wewnętrzną granicą Niemiec na RFN i NRD, których część pozostawała w granicach NRD. Oczywiście sytuacja taka miała miejsce w Berlinie, ale nie tylko. W Erfurcie był taki nazywany był „Generalvikariat Erfurt”, a więc wikariat generalny dla tej części diecezji. W Magdeburgu istniał „Erzbischoflichen Kommissariat Magdeburg”, a więc Komisariat Arcybiskupi w Magdeburgu. W Meiningem był to „Bischoflichen Kommissariat und Generalvikariat Meiningem”, a więc pewne połączenie obu tych nazewnictw. W Meklenburgu, nieco podobnie jak w Magdeburgu, było to „Bischoflichen Kommissariat Schwerin, Mecklenburg”²³. Wszystkie te jednostki organizacyjne były bytami tymczasowymi, wypełniającymi potrzebę czasu. W 1972 roku w Berlinie Wschodnim utworzono ordynariat z biskupem na czele, natomiast we wszystkich pozostałych miejscach utworzono administratury apostolskie²⁴, dając przestrzeń na zmianę struktury Ko-

²² Jan Paweł II, Bulla „*Solet Usque Ecclesiae*”, op. cit.

²³ *Kirchliches Amtsblatt für die Bistümer und die Erzbischoflichen bzw. Bischoflichen Kommissariate im gebiet der Deutschen Demokratischen Republik*, Görlitz 1963.

²⁴ P.C. Birkner, Referat wygłoszony w dniu 30 lipca 2019 roku w czasie konferencji „Schlessichen West-Ost Forum” w centrum konferencyjnym Diecezji Würzburg w Schmerlenbach.

ścioła w Niemczech po ewentualnym zjednoczeniu, przy jednoczesnym wstępnym uregulowaniu sytuacji do tej pory nieuregulowanych.

Po drugie, podobnych przypadków podziału diecezji nową granicą państwa na dwie części nie brakowało również w Polsce. Oczywiście w Archidiecezji Wrocławskiej, której szerszy opis znajduje się poniżej, ale również na innych zachodnich „ziemiach odzyskanych” oraz na Wschodzie, w miejscach pozostałych jako tereny diecezji wcielonych do ZSRR w Polsce. Poza przypadkiem wrocławskim (który był administraturą apostolską tylko do 1956 roku, a później już diecezją), aż do 1972 roku istniały administratury apostolskie, które decyzją Pawła VI z tego właśnie roku na mocy bulli „*Episcoporum Poloniae Coetus*”, zostały przekształcone w diecezje: opolską, gorzowską, szczecińsko-kamieńską oraz koszalińsko-kołobrzeską²⁵. Wtedy też Wrocław został wyniesiony do rangi metropolii.

Sytuacja Görlitz jest jednak doskonałym przykładem reprezentującym pozostałe, wymienione wyżej. Do zakończenia II wojny światowej i wytyczenia nowej granicy polsko-niemieckiej, Görlitz (pol. Zgorzelec) znajdował się w diecezji i później Archidiecezji Wrocławskiej (Breslau). Rok 1945 był rokiem szczególnym dla funkcjonowania nie tylko miasta, ale również Kościoła katolickiego na terytorium ówczesnej Archidiecezji Breslau, która nie została wcielona do Polski. W samym Wrocławiu niewątpliwie kłopotliwym było sprawowanie funkcji arcybiskupa metropolity przez niemieckiego duchownego – kardynała Adolfa Bertrama. Zbawiennym dla Stolicy Apostolskiej zdawał się być fakt, że w lipcu 1945 roku kardynał zmarł²⁶. Po jego śmierci władze komunistyczne na terytorium Polski nie zgodziły się na obsadzenie nowego metropolity, natomiast zgodnie z prawem kanonicznym Niemiec członkowie kapituły archidiecezjalnej wybrali księdza Ferdinanda Piontka na wikariusza kapitulnego, który będzie przewodził diecezji do czasu powołania nowego ordynariusza. Pomimo tego, Stolica Apostolska skorzystała z nadania uprawnień kardynałowi Augustowi Hlondowi do uregulowania organizacji Kościoła katolickiego na „ziemiach odzyskanych”. W związku z tym faktem, na spotkaniu 12 sierpnia 1945 roku, wyegzekwował on na księdzu Piontku zrzeczenie się praw i obowiązków urzędowych na terenie diecezji. Wedle źródeł historycznych stało się to z naruszeniem

²⁵ Paweł VI, Bulla „*Episcoporum Poloniae Coetus*”, Watykan 1972.

²⁶ J. Pater, *Poczet biskupów wrocławskich*, Wrocław 2000.

prerogatyw nadanych mu przez papieża, którego uprawnienia do uregulowania organizacji Kościoła na „ziemiach odzyskanych” obejmowały tylko tereny nieposiadające własnych struktur. W przypadku Wrocławia tak nie było, jednak kardynał Hlond podstępem, wyraźnie powołując się na wolę Ojca Świętego wymógł na księdzu Piontku zrzeczenie się prawa do zarządzania ziemiami diecezji wrocławskiej znajdującymi się w granicach Polski²⁷. Już miesiąc po śmierci kardynała Bertrama nadał on dekret nominacyjny dla administratora apostolskiego we Wrocławiu, którym został ksiądz Karol Milik²⁸. Sprawował on swoją funkcję aż do 1951 roku, kiedy zastąpił go ksiądz Kazimierz Lagosz²⁹. Tak specyficzna i trudna dla Kościoła i jego organizacji sytuacja trwała aż do 1956 roku, kiedy to na kanwie reform spowodowanych „odwilżą stalinowską” wydano zgodę na nominację Bolesława Kominka na biskupa wrocławskiego³⁰. W 1972 roku, na mocy bulli Pawła VI „*Episcoporum Poloniae Coetus*” powrócono do podniesienia diecezji wrocławskiej do rangi archidiecezji.

Sytuacja Wrocławia była niezwykle zawiła i trudna dla wiernych, duchownych i władz Kościelnych, a sytuacja w Görlitz wydaje się być jeszcze bardziej niestandardowa. Po zakończeniu II wojny światowej i śmierci kardynała Bertrama, ksiądz Ferdinand Piontek, będący jednocześnie wikariuszem kapitulnym Archidiecezji Wrocławskiej, otrzymał za zadanie sprawowanie pieczy nad częścią Archidiecezji Wrocławskiej, pozostającej poza granicami Polski, a więc obszarem, który dziś jest diecezją Görlitz³¹. Sytuacja ta jest bardzo szczególna, ponieważ przez 14 lat nie posiadał on żadnej oficjalnej funkcji do zarządzania terenami nazwanymi Urzędem Arcybiskupim w Görlitz, poza tą wikariusza kapitulnego wrocławskiego. Można by rzec, że jako ważna postać Kościoła wrocławskiego, był on kimś w rodzaju wysłannika, czy też raczej opiekuna terenów,

²⁷ W. Marschall, *Geschichte des Bistums Breslau*, Stuttgart 1980, s. 178–182; R. Żurek, *Die katholische Kirche und die „Wiedergewonnenen Gebiete“ 1945–1948*, teil 1, Frankfurt am Main 2014, s. 228–232.

²⁸ R. Żurek, *Kościół Rzymskokatolicki wobec ziem zachodnich i północnych 1945–1948*, Wrocław 2015, s. 349–401.

²⁹ Ibidem.

³⁰ J. Pater, op. cit.

³¹ K. Hartelt, *Ferdinand Piontek (1878–1963): Leben und Wirken eines schlesischen Priesters und Bischofs*, „Forschungen und Quellen zur Kirchen und Kulturgeschichte Ostdeutschlands” 2008, Band 39, Köln/Weimar.

które oficjalnie nie przestały być jeszcze wówczas częścią polskiej już diecezji. Mało tego, dopiero w 1946 roku opuścił Wrocław, a w Görlitz osiadł rok później, spędzając czas przed 1947 rokiem w Peine, w okolicach Hannoveru, w oczekiwaniu na zgodę władz państwowych na wyjazd do Görlitz, czyli ze strefy okupacyjnej brytyjskiej, do tej radzieckiej³².

Sytuacja była szczególna, jednak dość wygodna dla wszystkich stron. Ksiądz Piontek pochodził z rodziny Ślązaków, a więc dobrze mówił po polsku, w związku z czym odpowiadał „potrzebie czasów”. Był również wikariuszem kapitulnym Archidiecezji Wrocławskiej, a więc osobą całkowicie powiązaną z kurią wrocławską. Posiadał do tego uprawnienia niemal równe biskupowi diecezjalnemu, z zadaniem sprawowania jurysdykcji nad księżmi i wiernymi Archidiecezji Wrocławskiej, z zastrzeżeniem, że musieli oni mieszkać poza suwerennym terytorium Polski. Sytuacja na terenach dzisiejszej diecezji Görlitz nie wymagała również pośpiechu, bowiem obszar ten jest zdominowany przez protestantów, a odsetek katolików oscyluje w okolicach 4% populacji terytorium diecezji³³.

Stolica Apostolska nie mogła jednak czekać w nieskończoność, bowiem gdy pewnym było, że granica państw nie ulegnie już zmianie, należało rozpocząć tworzenie struktur organizacyjnych na tych terenach. Mimo tego, aż do 1959 roku ksiądz Piontek nie posiadał żadnej oficjalnej funkcji biskupa czy administratora apostolskiego w Görlitz. Był wikariuszem kapitulnym Archidiecezji Wrocławskiej przebywającym w Görlitz. Co za tym idzie, oficjalnie Archidiecezja Wrocławska pozostawała w formie niezmienionej przez II wojnę światową, choć realnie została podzielona granicą państw.

Zmianę przyniósł dopiero rok 1959, kiedy to ksiądz Ferdinand Piontek został ustanowiony administratorem apostolskim w Görlitz i mianowany biskupem tytularnym Barca³⁴. Był to jednoznaczny krok Stolicy Apostolskiej w kierunku uznania niezależności administratury Görlitz od biskupstwa wrocławskiego. Mimo to, w kolejnych latach cały czas w oficjalnych dokumentach podkreślano połączenie Wrocławia i Görlitz. Biskup Piontek, w liście otrzymanym od Prefekta Świętej Kongregacji

³² Ibidem.

³³ Statistische Ämter des Bundes und der Länder, *Bevölkerung – Ergebnisse des Zensus am 9. Mai 2011*, Wiesbaden 2014.

³⁴ Jan XXIII, Bulla nominacyjna dla Ferdinanda Piontki z dnia 16.05.1959.

Soboru Trydenckiego (dziś Dykasteria do spraw Duchowieństwa), kardynała Pietro Ciriaci, tytułowany jest następująco „Vicarius Capitularis Wratislaviensis, Goerliciae residens”, a więc formalnie jest on dalej wystannikiem diecezji wrocławskiej na jej tereny, znajdujące się w Niemieckiej Republice Demokratycznej³⁵. Potwierdza to również wydanie „Kirchliches Amtsblatt” a więc dziennika urzędowego Kościoła katolickiego w NRD z 1963 roku, gdzie rozdział dotyczący sytuacji Görlitz za tytułowano „Ausgabe des Erzbischoflichen Amtes Görlitz”, a więc Görlitz zostało nazwane tylko urzędem, a nie samodzielną jednostką organizacyjną³⁶. Była to sytuacja bardzo specyficzna, ponieważ Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 371 § 2 stanowi, że: „Administratura apostolska oznacza część Ludu Bożego, która ze względu na specjalne i wyjątkowo poważne racje, nie jest erygowana przez Papieża jako diecezja, a piecza pasterska o nią zostaje powierzona administratorowi apostolskiemu, aby nią kierował w imieniu Papieża”³⁷. Podległość administratury apostolskiej w Görlitz przez wiele lat była niejednoznaczna i powodowała problemy interpretacyjne co do tego czy podlega ona pod Stolicę Apostolską, czy pod Archidiecezję Wrocławską.

Biskup Ferdinand Piontek umiera w listopadzie 1963 roku³⁸. Jego miejsce zajmuje biskup tytularny Semnea – Gerhard Schaffran³⁹, jednak sytuacja organizacyjna i prawna diecezji nie ulega zmianie. Inaczej dzieje się w 1972 roku. Właśnie wtedy administratorem apostolskim w Görlitz zostaje Bernhard Huhn⁴⁰. Zmienia się również podległość i organizacja administratury apostolskiej w Görlitz. Paweł VI po uznaniu granicy polsko-niemieckiej na Odrze i Nysie Łużyckiej wydaje konstytucję apostolską „Wratislaviensis – Berolinensis et Aliarum”, która całkowicie i definitywnie rozdziela administraturę w Görlitz od podległości pod Archidiecezję Wrocławską⁴¹. Zmiana ta nastąpiła decyzją Stolicy Apo-

³⁵ *Kirchliches Amtsblatt...*, op. cit., 1963.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Kodeks Prawa Kanonicznego* promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25.01.1983, Watykan 1983.

³⁸ G. May, *Kapitelsvikar Ferdinand Piontek*, Sieburg 2001.

³⁹ Paweł VI, Bulla nominacyjna dla Gerharda Schaffrana z dnia 26.11.1963.

⁴⁰ Paweł VI, Bulla nominacyjna dla Bernarda Huhna z dnia 28.06.1972.

⁴¹ Paweł VI, Konstytucja Apostolska „*Wratislaviensis – Berolinensis et aliarum*”, Watykan 1972.

stolskiej z dniem 1 sierpnia 1972 roku⁴². Był to kolejny krok w kierunku uczynienia z niej samodzielnej jednostki organizacyjnej Kościoła katolickiego w Niemczech.

Dopiero rok 1994 przyniósł kompleksowe rozwiązanie, zastępujące to długotrwałe specyficzne i prowizoryczne. Bulla Jana Pawła II „Solet Usque Ecclesiae” przyniosła utworzenie diecezji na terenach Archidiecezji Wrocławskiej sprzed 1945 roku, pozostających w granicach Niemiec. Pierwszym biskupem tej najmniejszej w Niemczech diecezji, wchodzącej w skład Metropolii Berlińskiej został mianowany biskup Rudolf Müller⁴³, który swoją funkcję sprawował aż do 2006 roku. Drugim biskupem diecezjalnym został Konrad Zdarsa, który funkcję tą pełnił w latach 2007–2010⁴⁴, a od 2011 roku biskupem Görlitz jest Wolfgang Ipolt⁴⁵.

Współczesna organizacja Kościoła katolickiego w Polsce i Niemczech

Sytuacja organizacji Kościoła katolickiego w Polsce i Niemczech wydaje się być już jednoznaczna i klarowna. Niewątpliwie do takiego stanu rzeczy w ogromny sposób przyczynił się papież Jan Paweł II, który postanowił rozwiązać problem jednostek organizacyjnych Kościoła katolickiego w obszarach przygranicznych obu krajów. Nowa granica na Odrze i Nysie, wytyczona po II wojnie światowej⁴⁶, spowodowała wiele trudności interpretacyjnych nie tylko dla duchownych i wiernych, ale również dla Stolicy Apostolskiej. Choć całość okresu klarowania się granic i nazewnictwa nowych (po 1945 roku) jednostek administracyjnych Kościoła w Polsce i Niemczech trwała niemal 50 lat, to dziś wydaje się, że organizacja Kościoła katolickiego w obu krajach jest stabilna.

Kościół katolicki we współczesnej Polsce, w obrządku łacińskim, dzieli się na 41 jednostek kanonicznych, na które składa się 14 metropolii oraz 27 diecezji. Dodatkowo istnieje również Ordynariat Polowy Woj-

⁴² *Kirchliches Amtsblatt für die Bistümer und die Erzbischöflichen bzw. Bischöflichen Kommissariate im Gebiet der Deutschen Demokratischen Republik, Görlitz 1972.*

⁴³ Jan Paweł II, Bulla nominacyjna dla Rudolfa Müllera z dnia 27.06.1994.

⁴⁴ Benedykt XVI, Bulla nominacyjna dla Konrada Zdarsy z dnia 24.04.2007; Benedykt XVI, Bulla nominacyjna dla Konrada Zdarsy z dnia 08.06.2010.

⁴⁵ Benedykt XVI, Bulla nominacyjna dla Wolfganga Ipolta z dnia 18.06.2011.

⁴⁶ A. Albert, op. cit.

ska Polskiego. Metropolia Białostocka składa się z Archidiecezji Białostockiej oraz dwóch diecezji – drohiczyńskiej i łomżyńskiej. Metropolia Częstochowska składa się z Archidiecezji Częstochowskiej oraz dwóch diecezji – radomskiej i sosnowieckiej. W skład Metropolii Gdańskiej poza Archidiecezją Gdańską wchodzi diecezje pelplińska i toruńska. Metropolię Gnieźnieńską stanowi Archidiecezja Gnieźnieńska oraz diecezje bydgoska i włocławska. Metropolia Katowicka składa się z Archidiecezji Katowickiej oraz diecezji Gliwickiej i Opolskiej, natomiast Metropolia Krakowska z Archidiecezji Krakowskiej oraz aż trzech diecezji – bielsko-żywieckiej, kieleckiej i tarnowskiej. W skład Metropolii Lubelskiej poza Archidiecezją Lubelską wchodzi diecezje sandomierska i siedlecka, a w Metropolię Łódzką stanowią tylko Archidiecezja Łódzka i diecezja łowicka. Podobnie Metropolia Poznańska składa się tylko z Archidiecezji Poznańskiej oraz diecezji kaliskiej. W skład Metropolii Przemyskiej wchodzi natomiast Archidiecezja Przemyska oraz diecezje rzeszowska i zamojsko-lubaczowska, natomiast w skład Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej wchodzi Archidiecezja Szczecińsko-Kamieńska oraz diecezje koszalińsko-kołobrzewska i zielonogórsko-gorzowska. Metropolię Warmińską stanowią Archidiecezja Warmińska oraz diecezje w Elblągu i Ełku, a Metropolię Warszawską, poza Archidiecezją Warszawską diecezje płocka oraz warszawsko-praska. W skład Metropolii Wrocławskiej wchodzi natomiast Archidiecezja Wrocławska oraz diecezje – świdnicka i legnicka⁴⁷.

Kościół katolicki w Niemczech jest podzielony na zdecydowanie mniej jednostek organizacyjnych. Jest to siedem metropolii, czyli aż o połowę mniej niż w Polsce, a co za tym idzie siedem archidiecezji oraz 20 diecezji. W Niemczech również występuje podległy Stolicy Apostolskiej Ordynariat Polowy. W skład Metropolii Bambergu wchodzi Archidiecezja z siedzibą w tym mieście oraz trzy diecezje – Eichstatt, Spiry i Wurzburga. Metropolię Berlina stanowi Archidiecezja Berlina oraz diecezje Drezna-Miśni i Görlitz. W skład Metropolii Fryburga Bryzgowijskiego wchodzi Archidiecezja w tym mieście oraz diecezje – Rottenburga-Stuttgartu i Moguncji, a w skład Metropolii Hamburga, Archidiecezja Hamburga oraz diecezje – Hildesheim i Osnabrucku. Metropolia Kolonii składa się z Archidiecezji Kolonii oraz aż pięciu diecezji – Akwizgranu, Essen, Lim-

⁴⁷ E. Klima, op. cit., s. 57–61.

burga, Munsteru i Trewiru. Metropolia Monachium i Fryzngii składa się z Archidiecezji o tej samej nazwie oraz diecezji w Augsburgu, Pasawie i Ratyzbonie, a Metropolia Padeborn jest złożona z Archidiecezji Padeborn oraz diecezji Erfurtu, Fuldy i Magdeburga⁴⁸.

Mimo różnic w liczbie duchownych i wiernych, organizacja Kościoła katolickiego w Polsce i Niemczech przebiega według tego samego schematu, który jest wykorzystywany przez Stolicę Apostolską. Co bardzo istotne, w obu krajach nie ma już tworów specyficznych, które istniały przez wiele lat po II wojnie światowej, a ich nazwa potrafiła się różnić w każdym konkretnym przypadku. Obowiązującymi jednostkami administracyjnymi w obu krajach są dziś archidiecezje i diecezje, które w całości znajdują się w granicach każdego z państw, akceptowanych przez środowisko międzynarodowe.

Podsumowanie

Wojna to sytuacja niezwykle szczególna dla całej społeczności międzynarodowej. Nie ulega wątpliwości, że II wojna światowa spowodowała rozległe zmiany nie tylko w strukturach społecznych, politycznych, czy ekonomicznych, ale również w kwestii religijnej. Przedstawiciele judaizmu odczuli to najbardziej, będąc systemowo prześladowanymi, z jednoczesną próbą dokonania ich metodycznej i całkowitej eksterminacji. Represje i prześladowania nie ominęły jednak również Kościoła katolickiego.

Poza problemem walki o przetrwanie w poźrodze wojennej oraz w obliczu nieprzychylności i próby unicestwienia ze strony okupantów, Kościół katolicki stanął również przed koniecznością odbudowania swych struktur w nowej, powojennej już rzeczywistości. Niewątpliwie opisana sytuacja terenów Archidiecezji Wrocławskiej, które znalazły się w granicach Niemiec jest tego znakomitym przykładem. Problemy prawne, interpretacyjne, czy problemy odbioru nowej sytuacji przez wiernych występowały bardzo często, a Stolica Apostolska znając sytuację polityczną oraz potencjalne czynniki zapalne dla kolejnych konfliktów jeśli nie zbrojnych, to przynajmniej dyplomatycznych, niezwykle uważnie

⁴⁸ *Podział administracyjny Kościoła katolickiego w Niemczech*, strona internetowa GCatholic.org, <http://www.gcatholic.org/dioceses/country/DE-province.htm>.

tworzyła kolejne dokumenty i wydawała decyzje, które były reakcją i następstwami decyzji politycznych dysydentów w Polsce i Niemczech. Fakt ten spowodował, że ostateczne określenie sytuacji terenów Archidiecezji Wrocławskiej, które pozostały w granicach Niemiec, zajęło władzom kościelnym niemal 50 lat.

Ponieważ przykład dzisiejszej diecezji Görlitz nie jest sytuacją odosobnioną – jak wspomniano w tej pracy, podobne dotyczyły kilku innych miejsc w Niemczech, ale również terenów Białegostoku i Lubaczowa, czy Drohiczyzna w Polsce, można jednoznacznie stwierdzić na podstawie dokonanej analizy, że wojna, a więc rozległa i destrukcyjna zmiana polityczna, przekłada się jednoznacznie na organizację i funkcjonowanie kościołów i związków wyznaniowych, na podstawie analizy sytuacji Kościoła katolickiego na Zachodzie Polski po 1945 roku. Nie ulega wątpliwości, że cele postawione w niniejszym artykule zostały zrealizowane.

Bibliografia

- Albert A., *Najnowsza historia Polski*, tom 1: 1914–1993, Warszawa 1995.
- Benedykt XVI, Bulla nominacyjna dla Konrada Zdarsy z dnia 24.04.2007.
- Benedykt XVI, Bulla nominacyjna dla Konrada Zdarsy z dnia 8.06.2010.
- Benedykt XVI, Bulla nominacyjna dla Wolfganga Ipolta z dnia 18.06.2011.
- Berben P., *Dachau: The Official History 1933–1945*, Londyn 1975.
- Birkner P.C., Referat wygłoszony w dniu 30.07.2019 w czasie konferencji „Schlessichen West-Ost Forum” w centrum konferencyjnym Diecezji Würzburg w Schmerlenbach.
- Bukowski J., *Dzieje reformacyi w Polsce od wejścia jej do Polski aż do jej upadku*, Tom: *Początki i terytoryalne rozprzestrzenienie się reformacyi*, 1883.
- Clark C., *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia 1600–1947*, Harvard 2006.
- Cusack C.M., *Conversion among the Germanic Peoples*, Cassell 1998.
- Encyklopedia internetowa PWN, hasło „Dżihad”, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3896207>.
- Gatz E., *Atlas zur Kirche in Geschichte und Gegenwart. Heiliges Romisches Reich – Deutschsprachige Lander*, Regensburg 2009.

- Gocel T., *Czesław Kaczmarek. Biskup niezłomny*, Kielce 2018.
- Green V., *Reformacja*, Warszawa 2000.
- Hartelt K., *Ferdinand Piontek (1878–1963): Leben und Wirken eines schlesischen Priesters und Bischofs*, „Forschungen und Quellen zur Kirchen und Kulturgeschichte Ostdeutschlands” 2008, Band 39, Köln/Weimar.
- Jan XXIII, Bulla nominacyjna dla Ferdinanda Piontki z dnia 16.05.1959.
- Jan Paweł II, Bulla nominacyjna dla Rudolfa Mullera z dnia 27.06.1994.
- Jan Paweł II, Bulla „*Solet Usque Ecclesia*”, Watykan 1994.
- Jan Paweł II, Bulla „*Totus Tuus Poloniae Populus*”, Watykan 1992.
- Jędraszewski M., *Teczki na Baraniaka*. Tom I. *Świadek*, Poznań 2009.
- Kindziuk M., *Kardynał Stefan Wyszyński. Prymas Polski*, Kraków 2019.
- Kindziuk M., *Popiełuszko. Biografia*, Kraków 2018.
- „*Kirchliches Amtsblatt für die Bistümer und die Erzbischoflichen bzw. Bischoflichen Kommissariate im gebiet der Deutschen Demokratischen Republik*”, Görlitz 1963.
- „*Kirchliches Amtsblatt für die Bistümer und die Erzbischoflichen bzw. Bischoflichen Kommissariate im gebiet der Deutschen Demokratischen Republik*”, Görlitz 1972.
- Klima E., *Struktury Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socjo-oeconomica” 2011, nr 11.
- Kodeks Prawa Kanonicznego* promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25.01.1983, Watykan 1983.
- Małek J., *Rozwój reformacji na Pomorzu*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 2007, vol. I.
- Marschall W., *Geschichte des Bistums Breslau*, Stuttgart 1980.
- May G., *Kapitelsvikar Ferdinand Piontek*, Siegburg 2001.
- Misztal H., *Sprawa beatyfikacji męczenników polskich okresu II wojny światowej*, „L'Osservatore Romano” 1997, nr 11(197).
- Noszczak B., *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego (1953–1956)*, Warszawa 2008.
- Pater J., *Poczet biskupów wrocławskich*, Wrocław 2000.
- Paweł VI, Bulla „*Episcoporum Poloniae Coetus*”, Watykan 1972.
- Paweł VI, Bulla nominacyjna dla Bernarda Huhna z dnia 28.06.1972.
- Paweł VI, Bulla nominacyjna dla Gerharda Schaffrana z dnia 26.11.1963.

- Paweł VI, Konstytucja Apostolska „*Vratislaviensis – Berolinensis et aliarum*”, Watykan 1972.
- Pius XI, Bulla „*Vixdum Poloniae Unitas*”, Watykan 1925.
- Podział administracyjny Kościoła katolickiego w Niemczech*, strona internetowa GCatholic.org, <http://www.gcatholic.org/dioceses/country/DE-province.htm>.
- Smolinsky H., *Nationalsozialismus: Romischkatholische Kirche*, „Lexikon für Theologie und Kirche” 1998, nr 7(3).
- Statistische Ämter des Bundes und der Länder, *Bevölkerung – Ergebnisse des Zensus am 9. Mai 2011*, Wiesbaden 2014.
- Terlikowski T., *Maksymilian M. Kolbe. Biografia świętego męczennika*, Kraków 2017.
- Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o potwierdzeniu istniejącej między nimi granicy*, podpisany w Warszawie dnia 14 listopada 1990 r., Dz.U. z 1992 r., nr 14, poz. 54.
- Wyrwich M., *Kapelani „Solidarności” 1980–1989*, Warszawa 2005.
- Ziółkowski W.J., *Wojna sprawiedliwa u św. Tomasza z Akwinu*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2011, 1.
- Żurek R., *Die katolische Kirche und die „Wiedergewonnenen Gebiete” 1945–1948*, teil 1, Frankfurt am Main 2014.
- Żurek R., *Kościół Rzymskokatolicki wobec ziem zachodnich i północnych 1945–1948*, Wrocław 2015.

World War II as a cause of changes in the administrative division of the Catholic Church. The example of the Diocese of Görlitz

Abstract

War is a huge political change, which, in addition to its social, political, or economic effects, also has other effects. One of these may be the impact on churches and religious associations, especially on their organizational and administrative structures. An excellent example confirming this thesis is World War II, after which the organization of the Catholic Church in Europe was transformed and the Holy See revised the boundaries of archdioceses and dioceses in various countries for almost 50 years. In this article, the author addressed the specific case of the creation of the Diocese of Görlitz, which is the smallest diocese in modern Germany. Through his analysis he showed that the war has a huge impact on the functioning and efficient

management in the Catholic Church and causes legal and interpretative difficulties in its administrative division and consequently, the division of competencies, while requiring delicacy, since strictly religious documents can be perceived in an explicitly political way.

Keywords: Catholic Church, war, diocese, political change